

Villem Grünthal-Ridalan syntymästä sata vuotta

Toukokuun lopussa tuli kuluneeksi sata vuotta Helsingin yliopiston pitkäaikaisen Viron kielen ja kirjallisuuden lehtorin, kielen ja kirjallisuuden tutkijan ja folkloristin Villem Grünthal-Ridalan (30. 5. 1885—16. 1. 1942) syntymästä.

Aino Kallas kirjoittaa kirjassaan Nuori-Viro (1918): »Ridalan asema Noor-Eestin kirjallisessa kumousliikkeessä on oikeanpuolinen sivusta, mutta oikeastaan hän on yhtä yksinäinen ilmiö oman ryhmänsä keskuudessa kuin koko virolaisessa kirjallisuudessa.» Yleispiirtein tähän arviointiin voi yhtyä, mutta pelkästään silloin, kun kyseessä on Ridalan asema nuorvirolaisten joukossa. Viron kulttuurihistoriassa Ridalan osuus on laajempi ja monipuolisempi.

Ridalan synnyinkoti on Muhun saaresa. Koulunsa hän kävi paikallisessa pitäjänkoulussa ja Saarenmaan Kuressaaren kymnaasissa, jossa samaan aikaan opiskeli myös myöhemmin hyvin tunnettu kielimies Johannes Aavik. Vuosina 1905—09 Ridalan opiskeli Helsingin yliopistossa (fil. kand. 1911), ja vuosina 1910—19 hän toimi Tarton yksityistytölukiossa Viron kielen ja kirjallisuuden opettajana. V. 1919 Tarton yliopisto lähetti Ridalan Helsingin yliopistoon kielitiedettä tutkimaan. Vuodesta 1923 kuolemaansa asti Ridalan oli Helsingin yliopiston Viron kielen ja kirjallisuuden lehtori (lajiaan Suomen en-

simmäinen). V. 1941 hän väitteli Helsingissä tohtoriksi aiheesta »Itämerensuomaisten kielten yksikön nominatiivi objektin edustajana aktiivin yhteydessä».

Ridalan elämän läpi kulkee kaksi rinnakkaiharrastusta — kielimiehen ja runoilijan —, mutta näiden ohella hän oli kiinnostunut myös kansanrunoudesta ja kirjallisuudenhistoriasta. Runoilija ja kielimies Ridalan oli jo koulupoikana. Kirjallisuutta harrastavat oppilaat julkaisivat lukioaikana salaa käsin kirjoitettua maanalaista aikakauslehteä »Noor-eeslane», jossa ilmestyivät myös Ridalan ensimmäiset runot ja kertomukset. Lukion aikana Ridalan opiskeli itsekseen puolan, tšekin, italian ym. kieliä sekä varsinkin suomea yhdessä Johannes Aavikin kanssa. Helsingissä opiskelun aikana hän käänsi vilkkaasti suomesta viroksi, varsinkin Juhani Ahon teoksia. Tarton kirjallisuusmuseon tietojen mukaan hänen ensimmäinen Ahon-käännöksensä (lastu »Kevad, kevad») julkaistiin v. 1917 sanomalehdessä Öigus. Seuraavina vuosina Ridalan julkaisi uusia Ahon käännöksiä, v. 1911 kaksitoista lastua ja erikseen kokoelman Laastud, jossa oli myös Johannes Aavikin virokkia. Myöhemmin Ridalan käänsi viroksi Juhani Ahon romaanin Papin rouva (1924).

Myös Eino Leino kiinnosti Ridalaa suuresti; ensimmäiset Helkavirsien käännökset hän tosin julkaisi vasta 1921 sanomalehdessä Postimees. V. 1922 ilmestyi kokoelmakirja Pühad laulud, jossa oli viisitoista runoa Helkavirsistä. V. 1921 Eino Leino oli Virossa, ja kaiketi juuri tämän vierailun vaikutuksesta julkaistiin viroksi Ridalan ja August Annistin kääntämiä Eino Leinon runoja. Samaan aikaan Ridalan kirjoitti itse kansanuskoa koskevia teoksia, ja näistä voidaan selvästi havaita Leinon inspiroiva vaikutus. Ridalan toisena vaikuttajana 1920-luvun alussa oli Kaarle Krohn. Krohnin ennallistamien muinaisrunojen käännöksissä Ridalan on käyttänyt virolaiselle kansanrunolle ominaista muotoa ja kieltä. Tähdellinen on Kalevalan Kullervo-sikermän käännös

(1921). Ridala teki myös koko Kalevalan vironnoksen, mutta se jäi ilmestymättä.

Pari kertaa Ridala arvosteli suomen kielestä tehtyjä käännöksiä. Kun Johannes Aavik v. 1912 julkaisi Juhani Ahon kertomuksen Yksin vironnoksen, niin Ridala kiitti Ahon teoksia ja muisteli Ahon kanssa Helsingissä viettämiään syysiltoja mutta ei yhtynyt Aavikin kielenkäyttöön. Hän luettelee monta sivua sanoja, jotka olivat hänen mielestään viron kannalta virheellisiä, vain Aavikin kielen taivutusmuotoja, kuten hän sanoo. Aavikin vastauksessa sanotaan, että käännöskirjassa on kyllä paljon painovirheitä mutta että hänellä on varma kanta *line-* ja *lik-*johdinten käyttöön. Ridalan mukaan tulisi omaksua ennen kaikkea *line-*johdin, mutta hänen esimerkinsä, kuten »juhuline», ovat harvinaisia murteissakin.

Vuosisatamme alussa julkaistiin Virossa monia teoksia suomalais-ugrilaisten heimojen historiasta, useat niistä käännöksiä tai mukaelmia suomen kielestä. Ridalan mukaan esimerkiksi sanomalehtimies Heinrich Prantsin käännös- ja mukaelmakirjat *Soome sugu rahvad Vene riigi rajamisel* (1911) ja *Soome sugu rahvaste ajalooline arenemine* (1911) olivat tarpeellisia, mutta hänen mielestään viron sanavarasto ei ollut vielä niin runsas, että viroksi voitaisiin kääntää tieteellistä kirjallisuutta, ja käännökset olivat sen takia sekavia ja epäselviä. Ridala itse julkaisi Eesti Kirjandus -lehdessä ja sanomalehdissä yleiskatsauksia Suomesta ja esitteli Suomessa ilmestyneitä teoksia, joissa käsiteltiin myös Viron asioita. Niinpä hän kiitti Lauri Kettusen teosta »Oppikirja eestin ja suomen eroavaisuuksista» (*Postimees* 14. 7. 1916). Tämän vasta-alkajille tarkoitetun oppikirjan teoreettinen osa oli Ridalan mielestä laaja ja monipuolinen, vaikka tekijä olisi voinut vielä täydentää lauseopillisten erojen käsittelyä.

Arvostellessaan Heikki Ojansuun teoksen Suomen kielen tutkimuksen työmaalta (*Eesti Kirjandus* 1917) Ridala kertoi myös muista Ojansuun töistä. Esitys tosin on vain referoiva yleiskatsaus; Ridalan

oma kanta puuttuu, paitsi yleistä toivomusta, että lainasanojen laajempi tutkimus auttaisi paremmin ymmärtämään myös viron kieltä. Ridalan omissa teoksissa on lainasanoja eniten juuri suomen kielestä. Erään Tarton yliopistossa tehdyn laudaturtutkielman mukaan Ridalan runoissa oli vuosina 1905—10 monta kymmentä suomesta lainattua sanaa ja valtaenemmistö näistä jäi sitten yleiseen käyttöön samanmerkityksisinä: *aade*, *aine-line*, *asupaik*, *eriline*, *helluna*, *lähteikoht*, *paikkond*, *salapärasus*, *vabameelne*, *valdama* ym. Hänen suomalaislainsa joukossa on kyllä semmoisiakin kuin *aava* 'legendik', *ahav(a)* 'kõle tuul' ym., jotka eivät levinneet laajemmalti.

Ridala kirjoitti pari artikkelia myös suomalais-ugrilaisten kielten historiasta. Artikkelissaan »Mõned jooned keele ajaloo» (*Eesti Kirjandus* 1910—11) hän pohti suomalais-ugrilaisten alkukotia; kirjoitus perustui suomalaisiin käsityksiin sekä Ridalan omiin oletuksiin. Hänen mukaansa noin 2000 eKr. oli ollut suomalais-ugrilaisten yhteinen aikakausi. Sen jälkeen olivat tulleet permiläinen ja mordvalainen aikakausi ja sitten itämerensuomen tai kantasuomen aikakausi. Noin vuodesta 500 lähtien alkoi Ridalan mukaan viron oma kehityskulku, joka päättyi 1200-luvun alussa, kun ristiritarit valloittivat virolaisten alueet. Seuraavat 350—400 vuotta (ruotsalaisten valtaantuloon saakka) ovat Ridalan mielestä olleet omalaatuisensa jakso, ja 1600-luvun alusta lähtien on viron kielen kehitys ollut vain leksikaalista. Ridalan teoria on heikko; hänen mielestään oli ennen ristiritareita ilmeisesti ollut jonkinlainen itsenäinen Viron valtio. Mutta virolaisten etnisen yhtäläistymisen prosessi ei ollut vielä 1200-luvun alussa päättynyt; erottui useita heimoryhmiä, ja virolaisalueen yhteiskunnan kehitys oli 1200-luvun alussa poliittisesti hajanaista.

Ylioppilasvuosinaan Ridala oli kesäisin tutkinut Saarenmaalla paikallismurteita. Tutkimusmatkojen laajan ja yksityiskohdittaisen tiivistelmän hän julkaisi Eesti Kir-

Katsauksia

jandus -lehdessä (1910—11) »Aruanne murde uurimiste üle Saaremaal» -nimisenä (1910—11). Ridalan »aruanne» on ensimmäisiä metodisia selontekoja viron murteiden tutkimuksesta; siinä on myös neuvoja ja selityksiä siitä, kuinka tulee kerätä, kuvata ja merkitä murteita ja murre-eroja. Samalla se on laajahko, runsain esimerkein valaistu kuvaus Saarenmaan murteista. Ridala korostaa myös, että Länsi-Saarenmaan murteissa on voimakas skandinaavinen vaikutus, mutta ei valitettavasti perustele näkemystään tarkemmin.

Toisaalta Ridala on merkittävä kirjallisuudentutkija, varsinkin kirjansa Eesti kirjanduse ajalugu (1922) ja siihen liittyvän kaksiosaisen lukemiston (1923) ansiosta.

Vuosina 1910—19 Ridala oli Tarton yksityistytölkiossa Viron kielen ja kirjallisuuden opettajana. Vuoden 1905 vallankumouksen jälkeen oli Viroom perustettu muutamia yksityislukioita; tunnetuimpia oli Tarton tyttölkio, jossa jo Viron kirjallisuuskin oli opetusohjelmassa. Tyttölkion viron kielen opettajat aloittivat heti Viron kirjallisuuden historian kirjoittamisen kouluja varten. Mihkel Kampmann, joka työskenteli koulussa vuodesta 1907, luennoi Viron kirjallisuudesta myös Vanamuine-seurassa ja julkaisi pian kaksi ensimmäistä nidosta teoksesta Eesti kirjanduse ajaloo pääjoneed (1912, 1913).

Ridala tuli Tarton tyttölkioon v. 1910 ja alkoi kohta laatia itse kirjallisuudenhistoriaansa, koska ei halunnut käyttää Kampmannin työtä. Teos (Eesti kirjanduse ajalugu) ilmestyi painosta vasta v. 1922; esipuheessa hän korosti, että se oli kirjoitettu juuri kouluja varten. Tosiasiasa teos oli pikemmin tyypillinen »yleinen» historia. Kirjassa on koulujen tarpeiksi liikaa pikkuseikkoja ja sivuaiheita; siinä on lueteltu melkein kaikki, jotka ovat julkaisseet viroksi tekstejä. Tämä oppikirja tiesi kyllä edistystä kirjallisuuden opetukseen, mutta tekijän menetelmä ei ollut paras mahdollinen.

Ridalan kyvykkyys kirjallisuuden tutkijana ja erittelijänä ilmenee varsinkin esseistä »Anna Haava» (1914) ja »Ernst Enno» (1925). Hän oli tarkoin seurannut näiden maineikkaiden runoilijoiden luomistyötä ja analysoinut heidän tuotantonsa omaleimaisuutta. Nuo esseeet ovat tähän asti olleet tärkeitä niille, jotka ovat halunneet tutustua tarkemmin Anna Haavan ja Ernst Ennon tuotantoon ja heidän asemaansa Viron kulttuurihistoriassa.

Koulujen käyttöön Ridala kirjoitti proosamuotoisen kertomuksen eepoksesta Kalevipoeg (1921). Sen esipuheessa hän korostaa, että proosamuotoinen Kalevipoeg auttaa oppilaita paremmin ymmärtämään eepoksen sisältöä ja laatua sekä sitä, että Kalevipoeg on suuri ja tärkeä kansallinen teos, Viron kirjallisuuden ensimmäinen arvokas perusteos, jossa kuvastuu myös kansanrunouden omintakeisuus ja rikkaus. Kansanrunouden merkitystä Viron kirjallisuuden kehitykselle Ridala oli monella tavalla korostanut jo kirjallisuusoppikirjassa, ja hän oli oikeassa sanoessaan, että kansanrunouden tuntemus on virolaisen sivistyksen tärkeä osa. Niinpä hän itse julkaisi kouluja varten myös laajan kokoomateoksen Valik eesti rahvalaulusid (1919). Hän osallistui myös tieteellisen kokoomateoksen Eesti rahvalaulud (I 1926, II 1932) töihin sekä julkaisi Suomessa (Suomi V: 16, 1933) artikkelin »Virolaisen kansanrunouden kuvaannollisista kertosoista».

Oma käsiteltävänsä olisi kansanrunouden vaikutus Ridalan runouteen. Sellaisissa runoelmissä kuin Merineitsit (1918) sekä Toomas ja Mai (1924) Ridala pysyi sekä sisällön että muodon kannalta vanhan runouden rajoissa mutta nojasi vanhan runon sekä etuihin että haittoihin — varsinkin haittoihin, ja niinpä nämä runoelmat ovat raskaslukuisia. Niissä on runsaasti parallelismeja, vanhentuneita sanoja, lisäksi fennismejä ja Ridalan omia sanoja. Aino Kallaksen mielestä Ridala »ei ole yrittänyt ainoastaan arkaisena runoniekkana uudestaan sukeltautua arkaiseen aikaan, vaan myöskin syntyä uudes-

taan arkaisena runoniekkana» ja »tahallaan pysyttelee primitiivin runouden rajoissa» (Nuori-Viro s. 132), mutta täytyy ottaa huomioon, että muinaisrunous oli kollektiivisen luomistyön hedelmä, Ridala taas vain jäljittelijä.

Erikseen tulevat Ridalan lyriikka ja hänen runoilijantiensä. Hän oli Noor-Eestin täysiverinen edustaja, ja hän omaksui tuon liikkeen tavoitteet, vaikka hänen osuutensa Viron kirjallisuudessa on vähäisempi kuin esimerkiksi Noor-Eestin johtohahmon Gustav Suitsin. Ridalan luonnonlyriikka on näkemykseltään maalausellista; hän näkee värejä aivan kuin taidemaalari ja tuntee luontoa lähes kuin luonnontieteilijä. Seuraavassa esimerkiksi yksi hänen parhaista runoistaan, »Talvine õhtu», joka edustaa Viron kirjallisuuden huippuja (Aino Kallaksen käännös):

TALVINE ÕHTU

Üle hämara, varjudest tume,
õrna ja sinava lume
heidab veerev, kustuv päike
punava läike.
Üle ääreta, lumise välja,
nii tühja ja palja,
viib üksik tee
üle jõe,
kus pruunikad pajud
on unesse vajund.
Mööda lõpmata teed
lähevad reed
kuu kahvatul kumal
eha punal
kaugele...

TALVI-ILTA

Yli tasangon tumman rauhan
lumen sinisen, lauhan,
luo säteet sammuvan päivän
hohtavan häivän.
Yli lumen laakean, summan,
niin tyhjän ja tumman,
vain autio tie
yli virran vie.
Pajut ruskeat taipuu,
unen varjioon vaipuu,
tien päätä ei näy
rata rekiä käy,
läpi päivän palon,
kuun kelmeän valon,
pois kauas.

Suomeksi on ilmestynyt parikymmentä Ridalan runoa, ja suomalaiset arvostelijat ovat tähdentäneet, että Ridalan suhtautuminen luontoon on intensiivistä ja hänen kuvauksensa hienoa detaljityötä, jossa maisemaa kuvataan kaikkine väri- ja vahduksineen ja valonhäivähdyksineen. Silti Ridala on runoilijana Suomessa yhä melko tuntematon. Suomessa hän on tullut tunnetuksi ennen kaikkea kielitieteilijänä; hän julkaisi artikkeleita sekä Virittäjässä että muualla (»Temporaalirakenne virossa» 1924, »Augmentatiivi virossa» 1928, »Eräistä yksitavuisista sanoista ja niiden rinnakkaisuudoista virossa» 1930 ym.), puhumattakaan väitöskirjasta. Valitettavasti ei ole vielä tutkimuksia, joista selviäisi Villem Ridalan muu osuus sekä Viron että Suomen kulttuurihistoriasa kuin mikä tiivistetty sanontaan »Virossa runoilija — Suomessa kielimies».

ANTS JÄRV